

RADU VULPE, SILVIA TEODOR, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, în colaborare cu Mircea Nicu și Stela Țau, Institutul Român de Tracologie, 2003, 735 p. text și ilustrații.

Unul dintre cele mai înscrinate obiective arheologice din Moldova o constituie așezarea getică fortificată de la Poiana-Galați. Importanța ei se datorește nu numai vestigiilor deosebit de bogate descoperite aici, ci și faptului că ea ține de epoca de pionierat a arheologiei românești. Cercetată încă din 1913 de V. Pârvan, ea va cunoaște săpături de amploare întreprinse în perioada interbelică de către Gh. Ștefan și ulterior de către soții Radu și Ecaterina Vulpe, pentru ca în perioada postbelică activitatea să continue sub conducerea a celorrași doi arheologi. Materialul rezultat, deosebit de bogat, restaurat în parte și divizat între diferite instituții din București, Iași și Tecuci a fost publicat parțial de către cei doi responsabili ai șantierului de la Poiana în *Dacia*, *SCIV* și în alte reviste de specialitate. Cu toate acestea, materialul inedit a rămas încă în cantitate mare în expoziția și depozitele Muzeului din Tecuci și ale Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași. Săpăturile au fost reluate în 1968 și 1985 sub conducerea cercetătoarei ieșene Silvia Teodor, care, după mai multe campanii în

care a obținut rezultate deosebite a reușit să le publice pe ale sale împreună cu celea ale defuncțiilor soții Vulpe, rămase inedite, și să le înmănușeze în mod unitar într-o singură lucrare. Anterior monografiei pe care o recenzăm acum, Silvia Teodor a publicat, singură sau în colaborare, o serie de materiale provenite de la Poiana, începând cu numărul 18 al revistei *Arheologia Moldovei*, precum și în *Carpica*, *Thraco-Dacica*, *Memoria Antiquitatis* etc.

Monografia debutează cu o prefață în care sunt prezentate contribuțiile înaintașilor la cercetarea arheologică a așezării de la Tecuci, și anume muzeograful Mircea Nicu și Stela Țau. Evident este subliniată în mod deosebit contribuția regretatului Radu Vulpe care cu ani în urmă a avut inițiativa de a asocia la săpăturile de la Poiana și pe acelea ale cercetătoarei Silvia Teodor.

În prima parte a volumului este prezentată în mod succint stratigrafia cetății de la Poiana. Astfel, nivelul I este caracterizat prin depuneri ce aparțin culturii Monteoru și Noua, iar nivelul al doilea include materiale

din prima epocă a fierului, atribuie culturii Basarabi, precum și materiale puțin numeroase care se pot data cu ceramica grecească în secolul al VI-lea î.e.n. Nivelul al treilea cuprinde intervalul secolelor VII-IV î.e.n., contemporan cu descoperirile de la Frumușița, Bârsești, Stâncești, Butueeni, Cotmari etc. Al patrulea nivel, gros de peste 1 m, include material getic și importuri grecești datate în secolele IV-II î.e.n. și este în principal reprezentat de locuințe și morminte de înhamție. Nivelul al cincilea se referă la perioada de la începutul secolului I î.e.n. și până la jumătatea secolului al II-lea e.d. fiind caracterizat de locuințe și morminte de înhamție. Este un nivel bogat, în care au fost descoperite locuințe, vetre, cuptoare, ateliere, multă ceramică, obiecte de metal și produse de import. Tot în nivelul al cincilea apar și elemente defensive alcătuite dintr-un șanț și un val de pământ pe latura de est, care nu sunt mai vechi de începutul secolului I î.e.n. prezentând asemănări cu construcțiile similare din așezările fortificate de la Brauț, Răcățiu, Căndești, Fitionești. Studiind stratigrafia și descoperirile de materiale tipice unor anumite culturi și perioade, autorii observă întreruperi de locuire între nivelul 1 și 2 de câteva secole, și între cultura Basarabi și mijlocul secolului al V-lea î.e.n. Aici se constată o inadverență deoarece autorii, la capitolul consacrat stratigrafiei, descriind nivelul al treilea, vorbesc și de o depunere cu materiale rare, datate cu ceramică grecească, în secolul al VI-lea care indică totuși o locuire dar mai puțin intensă. Începând cu secolul al IV-lea î.e.n. și până la sfârșitul secolului al II-lea e.n., când a fost părăsit, promontoriul de la Poiana a fost intens locuit. Este posibil ca acest loc, după opiniile autorilor, să fi fost abandonat și în urma alunecărilor de teren care au făcut improprie locuirea.

În capitolul următor sunt descrise succint săpăturile, care au fost împărțite în sectoare notate cu litere. Este de remarcat faptul că cercetările mai vechi din perioada interbelică sunt descrise în mod sumar din cauza lipsei unor informații mai bogate. Sunt prezentate 33 de secțiuni ce includ o activitate de cercetare arheologică neîntreruptă, de peste 60 de ani de săpături. În capitolul următor sunt consemnate pe scurt complexe de locuire care numără 310 locuințe de suprafață și bordeie. Majoritatea acestor complexe sunt locuințe de suprafață de formă rectangulară, ce constau dintr-un strat gros de pământ nis și piuliș, cărbuni, cenușă și fragmente de vatră, bucăți de pereți cu amprente și nișe, cu suprafețe ce variază între 10 și 30 m². Inventarul lor constă din fragmente ceramice, obiecte de lat ars, de fier și piatră, ateliere metalurgice, vase mrl de provizii, nuiede etc. De asemenea, la Poiana s-au descoperit și bordeie cu podeaua de lat bătut, vetre, cenușă, fragmente ceramice, oase de animale și alte obiecte. În anumite cazuri s-a putut observa că locuințele erau alinate sau amplasate în carouri. Altă categorie de descoperiri o constituie vetrele de formă rotundă, ovală sau rectangulară, realizate din lut pe suport de piete, cu suprafața puternic arsă pe foc. La Poiana au fost identificate 356 vetre, întregi sau

deteriorate parțial, majoritatea provenind din nivelul al cincilea de locuire. Unele vetre sunt prevăzute cu ornamente de pătrate concentrice lăcizate care formau un chenar, motiv care se întâlnește și la alte vetre din așezări dacice, cum sunt acelea de la Popești-Argeș sau Vlădiceasca, și care după opinia noastră reproduc în mod primitiv decorul mozaicurilor pavimentare de epocă elenistică, atestate în coloniile grecești de la Marea Neagră. De asemenea, la Poiana, este documentat și tipul de vatră ovală, cu margine ridicată, prevăzută cu canale. Marginea ridicată sau gardina acestor vetre avea orificii care împreună cu un canal mai mare permiteau scurgerea lichidelor tumate pe vatră. În afară de vetre, la Poiana s-a descoperit și un cuptor construit din dale de piatră. Din nivelurile 1 și 3 provin 649 gropi de formă cilindrică sau conică, umplute cu cenușă, cărbuni, oase de animale, resturi de schelete umane, fragmente de vetre și ceramică. Doar în câteva gropi s-au conservat resturi de cereale carbonizate, cum ar fi boabe de grâu, seeară, mei, acestea din urmă provenind din nivelul al patrulea. În subcapitolul consacrat sistemului defensiv se arată că, în afară de fortificarea naturală a promontoriului ce avea pante abrupte care delimitau două treimi din suprafața sa, pe laturile de est și nord-est s-a construit un val de pământ și un șanț adânc și lat. Pentru cercetarea modului de apărare au fost practicate cinci secțiuni care au permis stabilirea particularităților constructive ale sistemului defensiv. Astfel, amprente de pari au fost observate în valul secționat, permițând identificarea unei palisade și a unui miez de pământ galben. O descoperire monetară într-una din secțiuni a contribuit la datarea perioadei de construire a valului, care a fost stabilită la mijlocul secolului I î.e.n.

Următorul capitol include prezentarea uneltelor și armelor din metal, lut ars, piatră și os. Este subliniată aici, în primul rând, existența atelierelor, destul de numeroase de altfel, de produs unelte și arme de fier, la Poiana înregistrându-se o mare varietate de tipuri ce aparțin, din punct de vedere cronologic, în majoritate, nivelului al patrulea. Astfel, din categoria uneltelor au fost descoperite băzdare, cuțite de plug, seceri, coșoare, coase, tipare, tesle, clești, ciecane, uio, belciuge, cuție etc. și, din cea a armelor, vârfuri de lance, sulite și pumnale. În nivelul al patrulea au ieșit la iveală și piese de harnașament cum ar fi pinteni, zăbale, cataramă, verigi, și limbi de curea, care dovedesc așezarea căilor în înșură, precum și la lucrări agricole.

Dintre obiectele de lut ars au apărut un mare număr de fusiole, aproximativ 2500 exemplare, greutate de lut utilizate la războiul de țesut, de formă piramidală și sferică, care puteau fi întrebuințate și la plasele de pescuit. La acestea se adaugă și căteji de vatră, sau pirostirii, lustruitoare și un mare număr de figurine antropomorfe, dintre care unele au fost deja publicate de către diferiți autori, precum și câteva protome cu reprezentări de tauri și berbeci. Alte obiecte sunt cele de piatră, din care enumerăm rășnițele obișnuite, dar și cele de tip roman, circulare, alcătuite din două piese — *meta* și *cattilus* sau piese de os cum ar fi piepteni, pandantivi,

plăselele, spatulele, împungătoarele, fluierile etc. În nivelele 4 și 5 au ieșit la iveală un mare număr de fibule din care sunt prezente următoarele tipuri: fibule de tip tracic, din bronz și argint, fibule Latène II-IV, fibulă cu decor zoomorf, fibulă de tip Nauheim, fibulă linguriță, fibulă de tip Laington-Down, fibulă de tip Aucissa, fluiera militară, cu ochi, cu șarnieră, fibulă puternic profilată sau în formă de trompetă etc. Din categoria podoaabelor s-a înregistrat un mare număr și variat de brățări, cercei, inele și verigi, pandantive din bronz sau argint, diferite forme de mărgelă de sticlă, cataramă de fier sau bronz, oglinzi, ace de păr etc. Unul dintre cele mai importante elemente de inventar din orice stațiune arheologică, și anume ceramica, este la Poiana deosebit de bine reprezentată și de aceea autorii îi consacră un capitol în care este grupată pe tipuri: ceramica geto-dacică, lucrată cu mâna sau la roată, începând din secolul al V-lea î.e.n., importurile greco-etruscice și romane. Din categoria ceramicii lucrate cu mâna sunt prezentate următoarele tipuri: vasul bitronconic, cel în formă de clopot, oala globulară, cu două torși, borcanul, strachina cu buza întoarsă spre interior, fructiera, căpa cu picior, cana cu toartă, ceașca, oăștia sau oșaițul dacic cu patru varietate, oșaițul și sfesnicul, tipsița, strecurătoarea și capacul.

Din categoria ceramicii modelate la roată sunt clasificate mai multe tipuri de vase, dintre care unele încep să fie produse încă de din secolul al IV-lea î.e.n., din pastă fină, de culoare cenușie. Autorii remarca faptul că numai anumite tipuri de vase lucrate cu mâna au fost transpuse în tehnica roții olarului, printre acestea numărându-se vasul mare cu corpul banbat, fructiera cu picior înalt, cupa cu picior, strecurătoarea, castronul, strachina, farfuria, capacul, cana cu una sau două torși, ulciorul eu o toartă, amforeta, vasul cu tub utilizat în practici culturale, vasul de tip askos, înălțul ce imită capele deliene, kantharosul, ce reproduce forme grecești sau romane etc. O categorie specială a ceramicii geto-dacice, prezentă și la Poiana, este cea pictată, produsă în secolele I î.e.n.-I e.n., decorurile de predicție realizate cu culoare roșie sau brună, fiind alcătuite din linii hașurate sau verticale. Astfel, au fost împodobite cu decor pictat căști, kantharoi, fructiere, castroane etc. Autorii remarca faptul că, în afară de unele tipuri de vase ce continuă tradiții hallstattiene, se adaugă noi forme și tehnici datorită influențelor celtice, grecești și sud-tracice. La est de Carpați a fost introdusă și roata olarului pentru modelarea ceramicii care, la Poiana, apare din secolul al IV-lea î.e.n. Existența unei mari cantități de ceramică lucrată cu mâna și la roată a determinat pe autori să aprecieze că la Poiana au existat înșezugari specializați în producția vaselor de lut ars. O categorie specială de ceramică este cea de import, de factură greacă sau romană ajunsă la Poiana, mai cu seamă în urma schimburilor comerciale realizate în special cu centre grecești din vestul și nordul Mării Negre. Astfel, la Poiana s-au înregistrat încă din secolele IV-III î.e.n. un mare număr de fragmente de amfore, dintre care unele ștamplate, provenite dintr-o serie de centre ca Thasos, Cos, Lesbos, Sinope sau din orașele din nordul Mării

Negre de tip Soloha I și II. Din categoria vaselor de lux sunt prezente kylixul, kantharosul, farfuria, castronul, kantharosul cu decor pictat. Alte importuri prezente la Poiana sunt lucernele, afumătoarele și unguentariile. O categorie aparte de importuri o constituie vasele de sticlă documentate la Poiana numai prin fragmente. Avându-se în vedere numărul mare al acestora, datate în secolele I î.e.n.-I e.n., se pare că această așezare avea și funcția de centru de schimb pentru zona înconjurătoare. Prin studiile lor au putut fi identificate 14 forme de vase, după cum urmează: alabastronul, helul simplu sau cu coaste, bolurile mici, bolurile cu coaste subțiri, boluri cu ramă exterioară, modiolii, pahare cu decor polițafetate sau cu picior plat și buza evazată, unguentariile, pătlorul etc. Majoritatea acestora sunt produse în Italia și în zonele occidentale ale Europei, dar și în estul Mediteranei, în centre siro-palestiniene. Aceste obiecte de sticlă, considerate în epocă drept produse de lux, au ajuns în așezarea de la Poiana prin intermediul centrelor grecești din nordul Mării Negre, unde cunoscut o oarecare răspândire, cum ar fi Olbia, Chersones, Panticapaeum etc. Autorii consacră un capitol și monedelor, acestea provenind în principal din săpături, dar există și descoperiri întâmplătoare. Monedele apărute în tezaur sau descoperiri izolate circulă din secolul al III-lea î.e.n. și până în secolul al II-lea î.e.n. La Poiana se întâlnesc monede callatiene, dacice de tip Huși-Vovriești, Vârteju-București, Inotești-Răcoasa, monede romane republicane și imperiale, autorii subliniind dificultățile de datare cu aceste monede care apar în nivele deranjate. Tot la Poiana s-au descoperit două ștanțe - una pentru monede de tip geto-dacic și alta pentru denari republicani, ceea ce determină concluzia că această stațiune a fost și centru de batere a monedelor. Deși autorii nu și-au propus să alcătuiască un catalog amplu al monedelor descoperite la Poiana, edite și inedite, ei remarca numărul mare de descoperiri monetare, ceea ce face din acest centru una din cele mai însemnate stațiuni geto-dacice din Dacia.

Ultimul capitol al monografiei se încheie cu concluzii în care autorii arată printre altele, că față de cetățile și așezările întărite din centrul și nordul Moldovei care încetează să mai funcționeze în secolul al II-lea î.e.n., stațiunile din sudul Moldovei continuă și în secolul I î.e.n., precum și în următoarele două secole din primul mileniu al erei noastre, alături de cele de la Brad și Răcătuș. Stațiunea de la Polana, așa după cum s-a putut constata, cunoaște o primă locuire în perioada mijlocie și târzie a epocii bronzului, după care urmează un nivel specific culturii Basarabi. Rămâne de văzut, după opinia noastră, dacă nu cumva, după această cultură, se trece în mod gradual la perioada de la sfârșitul primei epoci a fierului, din secolul al VI-lea î.e.n., între aceste două culturi sau faze ale Hallstattului mijlociu și târziu neexistând de fapt nici un hiatus. Noi credem că prin analiza materialului arheologic de la Poiana poate fi demonstrat acest lucru și, ca atare, așteptăm cu interes și publicarea materialului din prima epocă a fierului. Autorii fac apoi o serie de considerații privitoare la locuințele de la Poiana, care în majoritate sunt de

suprafață, rectangulară, construite din lemn, chirpici și pietriș, material tradițional în așezările geto-dace, inclusiv la Poiana. Dneă acest tip de locuință este specific nivelului al cincilea, în acel anterior se remarcă utilizarea predilectă a bordeielor care s-au păstrat puțin din cauza deranjamentelor târzii. Autorii remarcă faptul că în ambele nivele, 4 și 5, s-a descoperit o mare cantitate de unelte de fier, ceea ce denotă că agricultura și meșteșugurile constituiau la Poiana ocupații de bază. Astfel, în afară de prelucrarea fierului se practicau olăritul, torsul și țesutul, lucru probat de numărul mare de fusaiole, greutăți de la războiul de țesut și lustruitoare. Oasele de animale descoperite indică practicarea largă a vânătorii și pescuitului, Siretul și pădurile din zonă oferind largi posibilități din acest punct de vedere. Sunt apoi evidențiate relațiile de schimb cu lumea greco-romană, importurile numeroase arătând că Poiana a fost un însemnat centru de difuzare, în mediul autohton, a produselor venite din lumea mediteraneană. Autorii remarcă faptul că fortificarea așezării la începutul secolului I î.e.n. s-a datorat nu numai luptelor intertribale, dar și amenințării venite de politica de expansiune a Imperiului Roman. Totodată, ei consideră că, datorită mărimii și importanței acestei așezări, stațiunea de la Poiana a fost considerată o *dava*, centru cu caracter cvasiurban, susținând alături de alți specialiști identificarea obiectivului de aici cu vechea localitate Piroboridava amintită de Ptolemeu. În continuare, după cele 400 de note, urmează lista bibliografică ce cuprinde numeroase lucrări ale unor autori din țară și de peste hotare. Monografia este completată de un catalog de obiecte grupate pe tipuri de materiale, de fier, bronz, lut ars, piatră, apoi un altul consacrat ceramicii geto-dace, ceramicii autohtone pictate și de import, și vase de sticlă, toate ilustrate pe parcursul a unui număr de 256 planșe cu figuri. Urmează apoi un catalog de monede, dar și mai multe anexe, prima dintre acestea, cuprinzând un număr de 350 de tabele de locuințe, cu date despre acestea, cum ar fi secțiunea, adâncimea, suprafața, descrierea, datarea și nivelul. În anexa următoare sunt prezentate, după aceleași criterii ca a locuințelor din anexa 1, un număr de 356 vetre și în anexa 3 – 649 gropi. Textul monografiei se încheie cu un rezumt în limba germană, însoțit de o listă de ilustrații. Ca în orice monografie arheologică nu lipsesc planșele, care aici sunt în număr de 256, din care prima cu planul cetății, figurile 2-17, cu profile și planuri de situații și figurile 18-20 cu fotografii, restul fiind planșe cu desene de obiecte.

Așa după cum rezultă din titlu, monografia conține mai cu seamă materiale care aparțin nivelului al patrulea, adică secolelor IV-II î.e.n., nivelele 3 și 5 fiind abordate doar parțial. Cât privește nivelul 1, cu materiale ale culturilor Monteoru și Noua, acestea au fost publicate de către soții Radu și Ecaterina Vulpe, în revista *Dacia* și *SCIV* și de către Silvia Teodor, Mircea Nicu și Stela Țau în *Memoria Antiquitatis*, fără ca acestea să fie înmănușate și reactualizate într-o monografie. Cât privește nivelul al doilea, cel care aparține culturii Basarabi, acesta a fost doar sumar prezentat de către Radu Vulpe în *SCIV* și de Alexandru Vulpe în *Dacia*, fără să beneficieze de o lucrare completă care să includă materialul acestei culturi în mod exhaustiv. Nivelul al cincilea, ce conține depuneri din secolele I î.e.n.-II e.n. a fost publicat parțial de către Radu și Ecaterina Vulpe și de către Silvia Teodor, Mircea Nicu și Stela Țau, iar monedele de către Virgil Mihailescu-Bîrliba.

Având în vedere cele expuse roai sus, rezultă că această utilă carte constituie prima lucrare monografică consacrată așezării de la Poiana, urmând probabil ca celelalte nivele să fie ulterior valorificate complet. Publicarea exhaustivă a nivelului al cincilea va permite reluarea discuției privind identificarea făcută de Radu Vulpe a marii așezări de la Poiana cu Piroboridava deoarece, în această privință, există și alte opinii, potrivit cărora această din urmă *dava* ar putea fi așezarea dacică și castrul de la Barboși.

Din cauza vârstei înaintate și a unor dificultăți materiale, regretatul arheolog Radu Vulpe a încredințat continuarea săpăturilor de la Poiana cercetătoarei Silvia Teodor care a continuat activitatea în colaborare cu muzeografiile de la Tecuci, Mircea Nicu și Stela Țau, pe parcursul a mai multor campanii. Această inițiativă a profesorului Radu Vulpe a avut rezultate benefice, eăci iată că, după mai multe decenii, avem în sfârșit o monografie privitoare pentru una dintre cele mai importante și bogate stațiuni dacice din Moldova. Omagiind memoria regretatilor Radu Vulpe, coautor al acestei cărți, și a Ecaterinei Vulpe, căreia i-a fost dedicată monografia, ținem să apreciem activitatea competentă și merituosă a Silviei Teodor, care împreună cu cei doi colaboratori de la Muzeul din Tecuci, muzeografiile Mircea Nicu și Stela Țau, au salvat de la uitare și au restituit istoriografiile noastre unul dintre cele mai reprezentative monumente din țara noastră – așezarea geto-dacică de la Poiana.

CONSTANTIN ICONOMU